

SARAH
DOMOGALA

Herwilderen

ORLANDO

*We zeggen dat we de Aarde willen redden,
maar wat als zij het is, die ons zal redden?*

In dit hartverwarmende boek beschrijft Sarah Domogala haar innige band met de natuur. De kleine wereld van meidoorn en mus en vlier vertelt een groot verhaal. Op zoek naar verloren inheemse wijsheid kijken we al gauw naar verre culturen. Sarah laat zien dat de natuurlijke wijsheid waarnaar we zoeken altijd al verscholen lag in de eenvoud. In kersen plukken, drinken uit de bron en staren in het vuur. In het land en in ons hart, dat altijd wild zal zijn.

Met *Herwildereren* schreef Sarah Domogala een persoonlijk verhaal dat raakt aan een dieper weten en de kracht heeft om ons oervertrouwen in de natuur te herstellen.

‘In onzekere tijden roept dit ontroerende boek ons terug naar het land en onze plek te midden van alles wat leeft.’ – Susan Smit

‘Een liefdesbrief aan de Aarde.’ – Lisette Kreischer

SARAH DOMOGALA (Geleen, 1978) woonde op afgelegen plekken in de Alpen, Ierland en de Franse Pyreneeën en tegenwoordig op een oude boerderij in Zuid-Limburg. Ze schrijft al jaren voor *Happinez* en maakte in 2010 de veelgeprezen documentaire *Alles wat we wilden*. Van haar verschenen eveneens *De kunst van het verdwijnen* en *Trouw*.

SARAH DOMOGALA

Herwildereren

uitgeverij
ORLANDO

© 2026 Sarah Domogala
Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam, juni 2026
Alle rechten voorbehouden
Tekst- en datamining zijn niet toegestaan.
Omslagontwerp Villa Grafica
© Foto auteur Klaas Jan Kliphuis
Zetwerk Pre Press Media Groep
ISBN 9789083625935
NUR 301 / 320

www.uitgeverijorlando.nl

*Dit boek is bedoeld als een warm vuur in koude tijden.
Als een deur naar onze oeroude toekomst. Een troostend
lied voor alles wat goed is in onze wereld. Waar hoop
woont. Waar liefde woont.*

PROLOOG

Ik doe het vliegensvlug, voordat iemand me ziet. Ik laat me op mijn knieën vallen, leg mijn handen plat op het natte gras en kus de Aarde. Het is maar een moment. Ik ben er, zo dichtbij, ik raak haar aan en wacht op antwoord: het gevoel dat er ook van mij gehouden wordt.

Het moet een van de oudste bewegingen zijn die de mensheid kent, miljoenen en miljarden keren knielden we neer voor *haar*, op *haar*. Maar op dit punt in de geschiedenis doe ik het stiekem, in het geheim. Snel als niemand kijkt.

Want in mijn enorme liefde voor de Aarde schuilt altijd ook een angst. Angst om betrappt te worden en angst om belachelijk gemaakt te worden. Om uitgelachen te worden door hen die nooit knielen, voor niets of niemand.

Maar het is juist hier, in mijn vluchtige kus, in dit kleine moment van eerbied, van overgave dat mijn angst openbreekt en ik als vanzelfsprekend mijn plek vind in een wereld van boomwortels, van ritselende bladeren en vochtig mos. De stille bevestiging dat dit mijn plek is, midden in het rijk der natuur. Midden in de levende, natuurlijke wereld. Een wereld die zich steeds meer terugtrekt, zoals een slak in haar huisje, en toch onder onze voeten altijd aanwezig is, gedul-

dig wachtend tot iemand haar weer opmerkt. Tot iemand zich weer eens laat zakken, en zijn handen liefdevol op haar plaatst. En misschien, heel misschien wel een vrolijke zoen kan missen.

Hoezeer het moderne, dagelijkse leven ons ook weghoudt van haar, hoezeer we ook vergeten om naar buiten te gaan, om haar te zien voor wie ze is. Ze wacht op ons, wat er ook gebeurt.

‘De wereld zal niet ten onder gaan door een gebrek aan wonderen, maar alleen door een gebrek aan verwondering.’

– Vincent Munier

HET KASTANJEBOS

De eerste keer dat het land op mij reageerde, was niets van het beeld dat je misschien zou verwachten. Er was geen vuur, geen ceremonie, geen volle maan.

Het was een grijze dinsdagmiddag in het vroege voorjaar. De eerste bladeren waren net uit de knop. Het regende pijpenstelen en ik zat op een steen, eenzame tranen te huilen in het bos. De lucht was koud, er was modder en schaamte en wanhoop. Het was lelijk.

Een jaar lang was ik elke dag over het smalle, steile pad door het kastanjabos omhooggeklommen. Glad van de modder, stoffig door de droogte, glibberig van het ijs. Me vaak vasthoudend aan boomwortels en laaghangende takken. Dag na dag liep ik door de dichte struiken die probeerden het verlaten bospad over te nemen. De bomen stonden hier zo dicht op elkaar dat de zon nauwelijks op de bodem scheen.

Ik klom steeds weer omhoog, op zoek naar iets waarvan ik niet wist wat het was. Iets wat mijn zware hart zou verlichten. Iets wat ik niet binnen zou kunnen vinden. Niet in mijn telefoon, niet in de mensenwereld, niet bij de kachel.

En op deze middag voelde mijn hart zo zwaar dat verder lopen niet meer lukte. Zwaar van nutteloosheid en wanhoop.

Ik was elke dag gekomen, maar wat maakte het nog uit.

Ik voelde me verloren, zo verlaten, zo ontzettend moe. Zo moe als niemand anders zich ooit kan voelen.

Ik wilde de berg niet meer beklimmen, ik wilde niet meer zoeken naar iets wat zich daar verborgen hield. Ik liet me zakken op een grote steen en begon te huilen. Vanaf de steen was het nog maar een klein stukje naar de grond. En voor ik het wist liet ik me op mijn knieën zakken en lag ik met mijn gezicht in de modder. Mijn tranen druppelden rechtstreeks in de wortels van de bomen, die ze dankbaar opslurpten. Het enige wat ik wilde was om precies zo opgeslurpt te worden door het bos. Door de wortels van de kastanjabomen.

Hoog tegen de grauwe hemel stonden ze. Terwijl ze op me neerkeken en hun geheime wonderen op me lieten inwerken. Maar dat wist ik toen nog lang niet.

Ook niet hoe ze me geroepen hadden. Hoe ze me dag na dag geroepen hadden en toekeken hoe ik tobberig omhooggeklommen was. Tot klimmen niet meer ging. Maar gekomen was ik toch.

Op dat moment begreep ik niets meer van mezelf. Ik had zo mijn best gedaan, zoals iedereen zei dat je dat moest doen, en nu was ik hier, op een klassiek punt: mijn carrière als filmmaker was gestopt, mijn man had mijn hart gebroken, ik woonde in een afgelegen dorpje in de Franse Pyreneeën, inmiddels zonder inkomen, zonder plan, alleen met mijn kinderen, ver van familie en vrienden. Ik wist niet meer hoe het verder moest.

De adelaar vloog met een schreeuw boven mijn hoofd. Hij weet altijd wat hem te doen staat. Waar hij heen wil. Waar hij heen gaat.

Ik ging nergens heen. Ik had mezelf weggegeven aan mijn werk. Aan mijn man. Aan mijn kinderen. Ik had me

verstopt in die oude, uitgewerkte rol van moeder en vrouw, achter de focus op mijn werk, achter al die dingen waar de wereld om vraagt. Ik had me verstopt voor mezelf. Verstopt voor het leven. Bang om betrappt te worden. Bang om gezien te worden voor wie ik werkelijk was. Want *o nee, zo gevoelig, zoveel zien, zoveel voelen, dat moeten we niet hebben*, zei de wereld steeds opnieuw. *Je kunt alleen meedoen als je wegstijgt, als je je mond houdt, als je zoals wij net doet alsof. Als vanbuiten alles er maar mooi uitziet, maakt het niet uit of het vanbinnen knapt.*

Hier diep in het bos, ver weg van de wereld, begon de kou van de modder door te dringen. Er zat nog vorst in de grond en de ijzige kou begon onder mijn kleren te kruipen. Het maakte mijn hoofd helderder en diep in mij ontwaakte er iets. Iets wat ik eerst niet herkende, maar dat nieuwe moed gaf. Plotseling leek het niet meer alsof het *niet-weten* het einde van alles was. Het mysterie van het *niet-weten* werd iets tastbaars. Iets wat ik daadwerkelijk vast kon grijpen. De kou maakte het kraakhelder. Ik had het niet eerder gezien! Ik had het niet kunnen zien door al die gedachten en gevoelens die maar bleven razen en vertellen over hoe het moest en hoe het niet moest.

Ik greep de draad van het mysterie met beide handen vast en ik wist dat ik nooit meer zou loslaten. Dit voelde echter dan alles wat ik had proberen echt te maken, maar wat zo vluchtig was gebleken. En zo, in een ijskoud, kaal bos ver weg van de wereld, begon ik voorzichtig aan de eerste draad van mijn nieuwe leven te trekken. Diep onder mij in de grond werd iets wakker.

Ik draaide op mijn rug. Boven me zwaaiden de takken

zachtjes tegen een diepblauwe lucht. Was die niet net nog grijs geweest? Het bos zag er anders uit. En met dat besef kwam er hoog uit de hemel een ster naar beneden vallen. Hij landde in mij. Diep in mij, en ik wist dat het waar was.

Een eerste antwoord.

Het begin is maar het begin, en deze plek in het bos had nog veel meer te vertellen, want het was niet zomaar een plek. Zoals overal diep in de natuur zijn er heilige plekken, waar de Aarde en het mysterie dat we God noemen gewend zijn om vrij te spreken. Waar de bomen zich buigen en zorgen voor de wereld onder hen en de dieren weet hebben van wat er nodig is.

Maar laat me je eerst een verhaal vertellen.

DE PLEK IN HET BOS

Dit volgende verhaal is door mij afgeleid van een oud verhaal dat bekend is in Oost-Europa en onder mijn aandacht is gebracht door Clarissa Pinkola Estès, schrijver en psychoanalyticus.

Lang geleden, in de oude, oude wereld, leefde er een wijze vrouw die voor haar volk de genezeres was. Zij was degene die wonderen verrichtte met hulp van de geheime naam van God. De naam voor de levende kracht achter alle dingen.

Nu lag ze op sterven en riep haar leerlingen bij zich. 'Luis-ter, ik heb voor jullie als tussenpersoon gediend, en nu ik er niet meer ben, moeten jullie dit voor jezelf doen. Jullie kennen de plek in het bos waar Hemel en Aarde elkaar ontmoeten. De plek waar de medicinale planten groeien. De plek die heilig is. Waar ik sta en God aanroep. Ga op die plek staan en doe wat ik deed. Steek het vuur aan zoals ik deed en spreek het gebed uit. En God zal komen.'

Nadat ze was gestorven, deed de eerste generatie precies wat ze had gezegd, en God kwam altijd. Maar de tijd verstreek en er gebeurden dingen, dingen die belangrijk leken, die voor- gingen, die verdrongen. En tegen de tijd dat de tweede genera- tie kwam, waren de mensen vergeten hoe de wijze vrouwen hen hadden verteld hoe ze het vuur moesten aansteken. Niet-

temin stonden ze op de speciale plek in het bos en spraken ze de gebeden uit, en God kwam.

Tegen de tijd dat de derde generatie kwam, waren de mensen afgeleid door wat er met hen was gebeurd en waren ze vergeten hoe ze het vuur moesten aansteken en wat de woorden van het gebed waren. Maar ze wisten nog steeds waar ze in het bos moesten gaan staan, en ze gingen en God kwam nog steeds.

In de vierde generatie was de aandacht van de mensen overal en nergens, en niemand wist meer van een vuur dat aangestoken moest worden, de woorden van het gebed waren vervlogen en de plek in het bos werd niet meer bezocht. Maar één persoon herinnerde zich dit verhaal en vertelde het hardop. En God kwam.

Hier zijn we. Zo vlug afgeleid door wat zo belangrijk lijkt. Maar iets in ons verlangt terug naar die speciale plek in het bos. Waar een vuur op de juiste manier wordt aangestoken en woorden klinken die elke pijn kunnen verzachten. Iets wat nog wakker is in ons, hoopt nog steeds dat God komt. Als we het maar goed doen, als het er maar mooi uitziet, als we maar hard genoeg ons best doen. Als we maar...

En nu, met onze buik zo vol, onze levens zo rijk, onze huizen zo warm en een toekomst zo onzeker, ben je op zoek naar de ene persoon die over is gebleven om het verhaal te vertellen. Naar de heilige plek in het bos, die toch ergens moet zijn. Op zoek naar de woorden van een lang vergeten gebed en de warmte van een vuur dat op de juiste manier is aangestoken. Op zoek naar een manier om voor elkaar en de Aarde te zorgen. Zodat God zal komen.

VLAS

Het is lente. Mijn buurman staat in zijn voortuin en wijst me op een paar bruine grassprietjes die uit de grond steken.

Het vlas is dit jaar dood, zegt hij.

Misschien door de vorst, zeg ik.

Ik denk het niet, zegt hij, het staat daar al dertig jaar. We kijken samen naar wat er over is van het vlas.

Misschien is het vlas verdrietig, zeg ik, omdat je alle zevenblad dat ernaast groeide hebt weggehaald en nu weigert het ook terug te komen.

Hij barst uit in een vrolijke lach. *Geloof je dat?* Hij zet zijn pet weer op en gaat naar binnen.

Terwijl ik alleen achterblijf denk ik: *Ja, ik geloof het.* Ik ben in ieder geval bereid te luisteren en te geloven wat het vlas te zeggen heeft. Ik kijk naar het vlas en luister nog wat langer. *Jullie trekken zo veel meer uit dan alleen zevenblad,* hoor ik duidelijk.

Mijn buurman groeide op dit land op. Hij vertelt me allerlei verhalen over hoe het vroeger was. Een holle weg met bomen, velden omzoomd met hagen, bosjes, boomgaarden, oneindig veel vogels. Dertig jaar geleden kocht hij zijn ouderlijk huis terug en bouwde er een nieuw huis op. Dezelfde plek, maar de omgeving was onherkenbaar veranderd. Kaal en uitgedund.

Hij kocht het tegenoverliggende akkerland en nam zich voor het te herstellen zoals hij het zich herinnerde uit zijn jeugd. In de jaren die volgden plantte hij gemende hagen, verschillende appelrassen en andere fruitbomen, hij heeft ze allemaal teruggebracht. Nu scharrelen das en vos hier weer op zoek naar gevallen fruit, maken de vogels weer nesten in de bomen en zoemen de insecten weer door het hoge gras.

Hij kwam niet alleen terug naar waar hij thuis was, hij bracht het land ook terug naar wie ze geweest was.

Als je je ooit diep geraakt weet door een ander levend wezen, of het nu een dier, een boom, een rots, een beek, een bliksemflits of het mos is, dan heb je iets gevoeld van de reikwijdte van de helende kracht van de natuur. Van haar ongelofelijke medicijn.

Het land stuurt zevenblad naar boven in duizenden vormen, maar we blijven het onkruid bestrijden, we blijven koppig ons eigen medicijn uittrekken. Tot het uiteindelijk wegblijft.

De Aarde aanschouwt ons, ze ziet alles wat we doen. Mensen plaatsen zonnepanelen en stappen op hun elektrische fiets, ze zeggen dat ze de Aarde willen redden. Maar wat als zij het is, die ons uiteindelijk zal redden?

1. ANTWOORD

De inheemse wijsheid van West-Europa is dood. We hebben haar uitgetrokken als onkruid. We hebben haar samen met onze heksen en wijze mannen verketterd en verbrand. Er zijn nog aanwijzingen en sporen terug te vinden in de Keltische cultuur en in de moderne hekserij, maar werkelijke eerbied en dankbaarheid voor het leven is ons ontgaan.

Dus zullen we opnieuw beginnen. En deze keer zijn het niet onze ouderen die ons zullen onderwijzen, want ook hen zijn we vergeten. Deze keer is het de Aarde zelf die ons zal helpen herinneren. Die ons terug zal leiden naar het web van het leven, zodat we onze oorspronkelijke plaats als bewakers van de Aarde, als hoeders van de Aarde, weer kunnen innemen.

De mens weer op de juiste plaats zetten, zal ons redden. Maar niet op de manier die we denken. Het zal ons redden op manieren die we ons nu nog niet kunnen voorstellen. Op manieren die we nog nooit bewust hebben ervaren. Op manieren die alleen de Aarde kan. Want zij heeft oneindig meer creativiteit dan wij. Kijk maar eens om je heen. Ze kan nieuwe en stralende manieren van zijn voortbrengen, als we het leven opnieuw vorm durven geven.

Terugkeren naar de natuur lijkt ver verwijderd van het moderne leven. Het kan zelfs onmogelijk voelen.

Maar je hoeft je huis en haard niet te verlaten en al je spullen weg te doen. Het gaat ook hier niet om hoe het eruitziet vanbuiten. Je kunt beginnen door een hand op je hart te leggen en je te verontschuldigen dat je zo lang bent weggebleven. Je kunt beginnen door stil te worden en te luisteren. Dieper te leren luisteren. Naar het land, naar de wind en het vuur en het water en de maan. Naar de wezens van de natuur. Naar wat de Aarde je vertelt. Leren luisteren is de aandacht en het geduld opbrengen om te willen luisteren. Ook al weet je nog niet precies waar je naar moet luisteren of nog niet gelooft dat er ooit een antwoord zal komen. De natuurlijke wereld wacht gewoon tot we luisteren. Iedereen lijkt te geloven in de boodschappen van Ayahuasca en Cacao, maar wie luistert er naar Eik en Veldkers en Paardenbloem? Wie luistert naar de opkomende zon en het gefluister van vallende regen?

Hun heilige lied is er ook voor ons.